

บันทึกภูมิปัญญา : ตบเหล็กแดง กรณีหมอสমبัตติ วงษ์ขำ จังหวัดลพบุรี

อรพินท์ ครุฑจับนาค, จิราภรณ์ บุญมาก

บทนำ

การนวดพื้นบ้านไทย เป็นระบบการแพทย์ที่อยู่คู่คนไทยมาช้านาน ซึ่งไม่เพียงแต่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ตามบริบทสังคม และวัฒนธรรม ยังมีความแตกต่างกันแม้ภายในภูมิภาคเดียวกันอีกด้วย การตบเหล็กแดงควบคู่กับการนวดเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาการนวดของภาคกลาง เป็นการประยุกต์มาจากการเหยียบเหล็กแดงในการถ่ายเทความร้อนจากเหล็กแดงไปยังฝ่ามือหมอพื้นบ้านสู่ร่างกายผู้ป่วยร่วมกับการนวดแทนการใช้เท้าเหยียบ แต่หลักการที่ใช้ในการรักษายังคงเดิมคือการใช้หลักของการนวดและประคบร้อน เพื่อกระตุ้นระบบไหลเวียนเลือด โดยหมอพื้นบ้านจะใช้คาถากำกับในทุกขั้นตอนการรักษา การบันทึกภูมิปัญญาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาการตบเหล็กแดงให้เป็นที่พึ่งของคนเป็นอัมพฤกษ์ของคนในชุมชนต่อไป

วิธีการบันทึกภูมิปัญญา

การบันทึกภูมิปัญญาการตบเหล็กแดง กรณีหมอสমบัตติ วงษ์ขำ เกิดขึ้นภายใต้โครงการจัดทำแนวทางการรักษาอัมพฤกษ์ อัมพาตและไหล่ติดด้วยภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ดำเนินการโดยสำนักงานการแพทย์พื้นบ้านไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ศึกษาด้วยวิธีการใช้เครื่องมือสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อถอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาจากหมอสমบัตติ วงษ์ขำ ร่วมกับการสังเกตการณ์ในกระบวนการรักษา รวมถึงบันทึกประวัติและความก้าวหน้าของผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง อีกด้วย

สำนักงานการแพทย์พื้นบ้านไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

ผู้รับผิดชอบบทความ : orapin-kudjabnak2011@hotmail.com

ข้อมูลหมอพื้นบ้าน

นายสมบัติวงศ์อายุ 79 ปี เกิดวันที่ 1 มกราคม 2478 ที่อยู่ 24 หมู่ 12 ต. จักราย อ.เมือง จ.ลพบุรี โทร 036 656 493 เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นบุตรชายคนเดียวของขุนขึ้น วงษ์ขำ อดีตกำนัน ต.ดอนโพธิ์ และนางแม่นงษ์ขำ มียาเป็นหมอดำแย หลังจากทำวชเรียนและรับใช้ชาติด้วยการเป็นทหารแล้ว อายุ 23 ปี หมอสมบัติจึงแต่งงานกับนางบุญม่น มีบุตรสาว 4 คน เดิมหมอสมบัติมีอาชีพรับจ้างจัดเครื่องไฟในงานบุญต่างๆ และในงานศพ อยู่ประมาณ 10 ปี ต่อมาจึงยึดอาชีพทำไร่นาเรื่อยมา จนกระทั่งช่วงอายุ 35 ปี พ่อตามีอาการป่วยเป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต จึงได้พาไปรักษากับหมอบุญ อยู่หน้าวัดสฤณ อ.วิเศษไชยชาญ จ.อ่างทอง ให้การรักษาอาการอัมพฤกษ์ อัมพาตด้วยการนวด พ่อตาของหมอสมบัติพักรักษาตัวอยู่ 5 วัน ในระหว่างนั้นหมอสมบัติก็คอยช่วยประคองผู้ป่วยขึ้น-ลง จากเตียงนวด และเฝ้าสังเกตวิธีการนวดจากหมอบุญอยู่ตลอด หลังจาก 5 วัน อาการพ่อตาก็ดีขึ้นจึงพากลับมาบ้าน จากนั้นจึงได้ไปขอเรียนกับพระอาจารย์เหม็ง วัดตะลุง ที่อยู่หน้าบ้าน โดยถวายพานครูด้วยดอกไม้สีขาว 3 ดอก รูปเทียนอย่างละ 3 ดอก ขนมเปียะ 2 อัน และเงิน 6 สลึง โดยรับถ่ายทอดการรักษากระดูกหัก และรักษาโรคอัมพฤกษ์ อัมพาตด้วยการเหยียบเหล็กแดง แต่หมอสมบัติใช้การตบเหล็กแทน เนื่องจากรู้สึกไม่สบายใจที่ต้องใช้เท้าเหยียบไปที่ร่างกายผู้ป่วย หลังจากนั้นก็เริ่มให้การรักษาอาการต่าง ๆ ทั้งกระดูกหัก และอัมพฤกษ์ อัมพาต โดยใช้ทั้งความรู้การนวดจากการจดจำหมอบุญ และการตบเหล็กจากพระอาจารย์เหม็ง เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้แล้ว หมอสมบัติมีประสบการณ์ตรง คือ ในช่วงอายุ 60 ปี เกิดอาการแขนขาด้านขวาอ่อน

แรง ปากเบี้ยว จึงต้องทำการนวดด้วยตนเอง พอรุ่งเช้าลูกจึงพาไปหาหมอประเจิด ที่โรงพยาบาลเมืองนารายณ์ ได้รับการวินิจฉัยว่าเส้นเลือดสมองด้านซ้ายตีบ แพทย์รักษาตัวที่โรงพยาบาล 3 คืน แล้วจึงกลับมาพักรักษาตัวที่บ้านอีกประมาณ 7 วัน จึงหายเป็นปกติและรักษาผู้ป่วยได้เหมือนเดิม

ความชำนาญด้านการรักษา

การตบเหล็กแดงในการรักษาอัมพฤกษ์ อัมพาต ไหล่ติด กระดูกทับเส้น การรักษาอาการกระดูกหัก การใช้ยาสมุนไพรในการรักษา ใช้ทั้งประดู และการทำน้ำมันตบกระดูกปวดท้องคลอดบุตร

ภูมิปัญญาการตบเหล็กแดง รักษาอัมพฤกษ์ อัมพาต

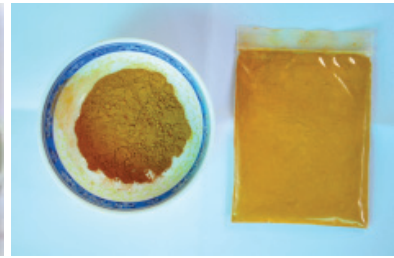
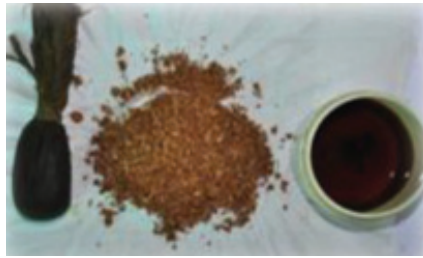
การตบเหล็กแดง เป็นการรักษาอัมพฤกษ์ อัมพาตโดยหมอพื้นบ้าน ใช้มือตบเหล็กที่กำลังร้อนอยู่แล้วมาทาบไปตามร่างกายของผู้ป่วยที่มีอาการเจ็บป่วย คล้ายกับการย่ำขาง และการเหยียบเหล็กแดง แตกต่างกันตรงที่การตบเหล็กแดงเป็นการใช้มือ ร่วมกับการนวด การใช้คาถา และการประคบด้วยน้ำมันสมุนไพร

อุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษา

1. เตาถ่าน ใช้สำหรับเผาเหล็กให้ร้อน
2. เหล็กสำหรับตบ ใช้เหล็กแผ่นกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตร หนา 1 เซนติเมตร
3. ยารัตนาวิโย (เป็นยาผง)
4. น้ำมันงา ที่ผ่านการปลุกเสกแล้วจากพิธีไหว้ครูประจำปี

5. ลูกประคบ ทำจากกากยาที่เหลือจากการนำไปเคี่ยวทำน้ำมันงา โดยนำไปตากให้แห้งแล้วนำมาห่อด้วยผ้าขาวบางชนิดหนา

6. น้ำสะอาด สำหรับทำน้ำมันดัดพิษไฟจาก
เหล็กแดง

ขั้นตอนและวิธีการรักษา

1. การตรวจวินิจฉัยอาการ พิจารณาจากการ
เดิน และการตรวจดูชีพจรว่ามีอาการความดันสูง
หรือไม่ หากความดันโลหิตสูงจะแนะนำให้มารักษา
ในครั้งต่อไป

2. การนวดรักษาในท่านอนหงายและท่านอน
คว่ำ

3. การตบเหล็กแดง ร่วมกับการกับการ
ประคบสมุนไพร และใช้น้ำมันงา

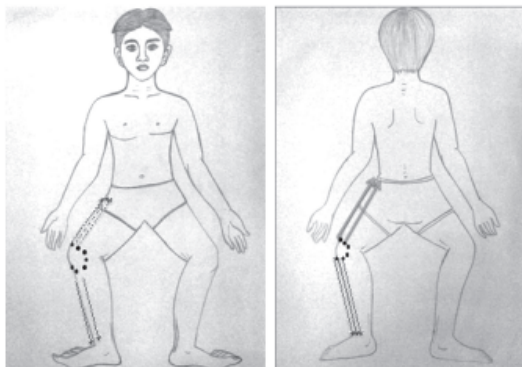
ท่าและแนวเส้นการนวด

ท่านอนหงาย

1. นวดบริเวณขาพับด้านในขาข้างที่มีอาการ
นวดไล่ที่เส้นไปจนถึงโคนขา แล้วจึงนวดตามแนว
เส้นลงมาที่บริเวณตาตุ่ม (มี 5 แนวเส้น)

2. นวดคลายเส้นขาข้างที่ไม่มีอาการตลอดทั้งขาสลับ
ไปมาระหว่างขาด้านบนและด้านล่าง

3. เปิดประตูลมที่โคนขาทั้งสองข้างโดยใช้นิ้วหัวแม่มือ
กดลงไปประมาณ 10 วินาที

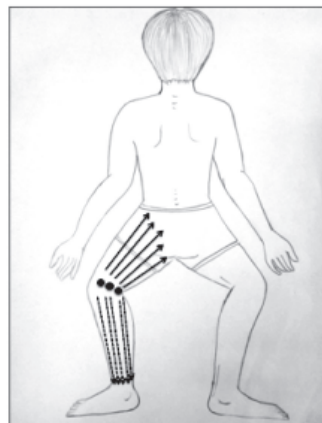
4. เปิดประตูลมในท้องโดยใช้นิ้วโป้งกดลงที่ใต้สะดือประมาณ 2 นิ้วนาน 10 วินาที แล้วกดที่เหนือสะดือประมาณ 2 นิ้วนาน 10 วินาที ทำสลับไปมาจนครบใต้สะดือ 3 ครั้ง เหนือสะดือ 3 ครั้ง เพื่อแก้อาการปวดหลัง และขับลมในกระเพาะ

5. เปิดประตูลมที่โคนขาอีกรอบ โดยเริ่มเปิดจากข้างที่ไม่มีอาการก่อน

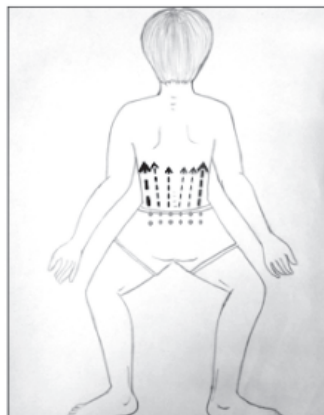

ท่านอนคว่ำ

1. เริ่มนวดที่ได้ข้อพบขาข้างที่มีอาการ (โดยให้เหตุผลว่า หากเข้า สะบ้า และได้พบเข้าถึงการเคลื่อนไหวก็จะน้อยลง) โดยขณะนวดจะใช้มือข้างหนึ่งยกขาข้างล่างขึ้นเพื่อให้ง่ายต่อการนวด ไล่ขึ้นไปขาข้างบนถึงบริเวณก้นย้อย แล้วจึงไล่ที่ละเส้นมาที่ข้อเท้า (ไม่นวดฝ่าเท้า) แล้วหมุนข้อเท้า ดูปองศาและการเคลื่อนไหว

2. นวดบริเวณสะโพก และสลักเพชร

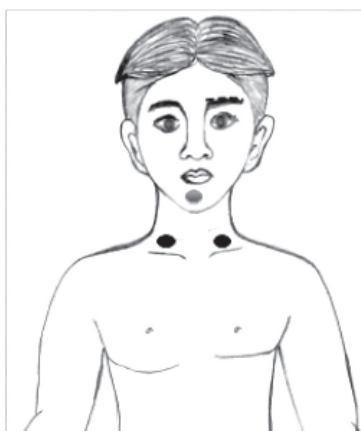
3. นวดกล้ามเนื้อแนวซิดกับแนวกระดูกสันหลังช่วงบั้นเอวทั้ง 2 ด้าน

4. นำเหล็กแดงที่ร้อนแล้ว มาเพื่อใช้ในการตบเหล็กแดง โดยมีน้ำสะอาดร่วมด้วย ซึ่งจะทำให้การเสกคาถาลงบนน้ำสะอาดและเหล็กด้วยคาถาบทที่ 1 “เอโระโมคลาโน นรตกันตัง โลหะกุมภีร์ ทิศาหว้อคคิ ปติกัมมัตติ” 3 จบ จากนั้นอมน้ำแล้วพ่นลงที่เหล็ก

5. ใช้มือตบที่เหล็กแดง (เหล็กร้อน) ใช้หลักการถ่ายเทความร้อน เพื่อนำความร้อนมานวด ประคบกดลง ตามแนวเส้นที่นวดไว้แล้ว เพื่อกระตุ้นระบบไหลเวียน ระบบกล้ามเนื้อที่ร่างกายผู้ป่วยบริเวณ โดยเริ่มจากด้านที่ไม่มีอาการก่อน ซึ่งตบเหล็กแล้ว

มากที่ร่างกาย สลับไปมา

6. กดจุดแก้อาการยกไหล่ ยกแขนไม่ขึ้น มือตาย บริเวณรอยพับไหล่ ไหล่ปลาร้าหากมีอาการปากเบี้ยวปากตก ก็ตบบริเวณลูกคาง แก้อาการลิ้นกระด้างคางแข็งและรัดแนวเส้นหัวคิ้วไปหางคิ้ว 3-5 ครั้ง กระตุ้นการไหลเวียนเลือดและเส้นประสาทบริเวณใบหน้า

(จุดบริเวณลูกคางและไหล่ปลาร้า นั้นเป็นจุดแก้การซึ่งตรงกับ คัมภีร์แผนนวด เล่ม 1 เลขที่ 1008²⁾)

วัตรปฏิบัติหมอฟันบ้าน

หมอสมบัติไม่ได้มีการปฏิบัติตัวพิเศษที่แตกต่างจากสามัญชนทั่วไป มีเพียงหยุดการรักษาในวันพระเพื่อไปตักบาตรทำบุญที่วัด ส่วนวันอื่นๆ ก็จะใส่บาตรพระที่หน้าบ้านเป็นประจำ และสิ่งสำคัญอีกอย่างในการเป็นหมอคือ การทำพิธีไหว้ครูเป็นประจำ

ทุกปี

การถ่ายทอดองค์ความรู้

ภูมิปัญญาการตบเหล็กแดง ถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง ทั้งลูกหลาน ผู้สนใจ และนักเรียนนักศึกษา เพราะท่านไม่คิดหวงวิชาไว้แต่อย่างใด ปัจจุบันหมอสมบัติมีศิษย์ที่มาช่วยกันรักษาผู้ป่วยที่บ้าน 2 คน คือ ร้อยตรีณรงค์ชัย พุ่มช่วง อายุ 60 ปี ซึ่งเป็นลูกเขย และนายธนู พิงสว่าง อายุ 72 ปี

บทสรุป

การตบเหล็กแดง เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านภาคกลางที่ประยุกต์มาจากการเหยียบเหล็กแดง โดยอาศัยประสบการณ์ในการรักษาจนมีความชำนาญของหมอพื้นบ้านในการนำมาใช้รักษาอัมพฤกษ์ อัมพาต และอาการโรคกล้ามเนื้ออื่น ๆ เพื่อเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน และคนที่ขาดทุนทรัพย์ในการดูแลฟื้นฟูสุขภาพ ถือเป็นการดูแลรักษาแบบองค์รวม จึงถือเป็นหนึ่งภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่เพื่อสืบสานและเผยแพร่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. อรพินท์ คุรุทจันนาค, จิราภรณ์ บุญมาก (ผู้สัมภาษณ์). ตบเหล็กแดง. เอกสารการสัมภาษณ์ หมอพื้นบ้าน จังหวัดลพบุรี : กรณีนายสมบัติ วงศ์คำ: 9-13 มิถุนายน 2557; ลพบุรี: (อัสสัณนา); 2557.
2. หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. ตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง รัชกาลที่ 5 เล่ม 2. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร; 2542. หน้า 75-92.